

Beknopt verslag
van het symposium

Wie is de Flevolander?

Identiteit(en) in nieuw land

Lelystad, 2 november 2011

Drukke in de Stationsstraat te Almere, 30 april 2010
(www.nufoto.nl)

Genootschap Flevo 2013

Colofon

Uitgave:

Genootschap Flevo
Schoutstraat 62
1315 EX ALMERE
www.genootschapflevo.nl

Tekstbewerking en opmaak:

Graphein (mr. Wilma Reudink)
Kadoelerweg 2
8326 AX SINT JANSKLOOSTER
www.graphein.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Fotostudio Wierd (Wierd Massink)
Zoom 17-15
8225 KL LELYSTAD
www.fotostudiowierd.nl

Het symposium werd georganiseerd door:

Genootschap Flevo

Met steun van:

Inhoud

Voorwoord

<i>Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)</i>	5
1. Inleidingen	6
1.1 Identiteitspolitiek en identiteit van het bestuur <i>Prof.dr. Paul Frissen (Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, Universiteit van Tilburg, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling)</i>	6
1.2 Wie van de drie? Locaties van identiteit in Flevoland <i>Prof.dr. Gerard Rooijackers (Raad voor Cultuur)</i>	7
1.3 Een mix van Randstad, ‘provincie’ en platteland: economie en identiteit in Flevoland <i>Prof.dr. Frans Boekema (Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit van Tilburg)</i>	11
2. Discussie van de zaal met de inleiders <i>O.l.v. Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)</i>	15
3. Slotbetoog <i>Leen Verbeek (Commissaris van de Koningin in Flevoland)</i>	18
Dankwoord <i>Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)</i>	19

Het symposium 'Wie is de Flevolander? Identiteit(en) in nieuw land' vond op woensdag 2 november 2011 plaats in Nieuw Land Erfgoedcentrum te Lelystad.

Het symposium werd georganiseerd in het kader van:

Van de voordrachten en discussies zijn een journalistiek verslag gemaakt.

De meeste afbeeldingen in het verslag vormen een selectie uit de foto's die Genootschap Flevo heeft laten maken als sfeerimpressie van het symposium. De volledige reeks foto's is te vinden op www.genootschapflevo.nl.

Voorwoord

Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)

Allereerst worden de sprekers en de toehoorders welkom geheten. Daarna doet de voorzitter een oproep aan de aanwezigen in het kader van ledenwerving voor het Genootschap Flevo.

Als inleiding op de lezingen signaleert Greiner dat er buitengewoon uiteenlopende denkbeelden over Flevoland bestaan; anders dan provincies zoals Gelderland of Noord-Holland is Flevoland altijd wel een discussie waard. Dat is wellicht begrijpelijk omdat het een jong gebied is. Uit een nog niet zo lang geleden door het college van Gedeputeerde Staten gedane

bestuurskrachtmeting, waarin is onderzocht hoe aangekeken wordt tegen de provincie als bestuurlijke entiteit, kwam naar voren dat

maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en het sociaal-cultureel veld buitengewoon ingenomen zijn met het deel uitmaken van Flevoland. Voor overheden ligt dat echter genuanceerder. Opmerkelijk, aldus Greiner. “De gemeenten zijn natuurlijk ouder dan de provincie (en wie het eerst komt, die het eerst maalt), maar het is toch interessant en goed om het er over te hebben.

Samenwerking over de provinciegrenzen heen, wordt vaak uitgelegd als een uiting van een geringe ondersteuning van het fenomeen ‘de Flevoland-gedachte’, maar ik vind het juist een aspect van ‘nieuw land’ zijn: gemakkelijk coalities kunnen zoeken zonder dat de provinciegrenzen daarin storen.”

Genootschap Flevo heeft ter gelegenheid van het zilveren jubileum van de provincie Flevoland drie geleerde sprekers van buiten Flevoland gevraagd hun licht te laten schijnen op de identiteit(en) van deze provincie.

1. Inleidingen

1.1 Identiteitspolitiek en identiteit van het bestuur

Prof.dr. Paul Frissen (Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, Universiteit van Tilburg, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling)

Prof.dr. Paul Frissen stelt drie vragen centraal:

1. Kan identiteit worden gemaakt of gevormd?
2. Hebben de politiek en het bestuur een taak in de vormgeving van identiteit, zo dat al mogelijk is?
3. Welke identiteit heeft het provinciaal bestuur dan?

Frissen benoemt Flevoland als een soort metafoor voor dat deel van Nederland dat gemaakt is door eeuwenlange noeste arbeid, ondersteund door ingenieurs. Van termen als ‘inpoldering’, ‘drooglegging’ en ‘land gewonnen op water’ gaat een symboliek uit die niet overal in Nederland dezelfde betekenis heeft, maar het is wel een monotonie die past bij de monotonie van het landschap dat hier is gemaakt.

Hij memoreert hoe landdrost Han Lammers de jonge Hans Alders vertelde hoe in de beginjaren van Flevoland beslissingen werden genomen: “Wij hebben een nieuwe woonwijk nodig. Dáár”, terwijl Lammers op een plek op de kaart wees. Er is hier dus lang bestuurd zonder politiek. Maar kan die ingenieursmentaliteit ook gemeenschappen maken? Of cultuur? Kan de stedelijke omgeving worden gemaakt?

Frissen wijst op de lange traditie van het poldermodel waarin minderheden elkaar opzochten om iets te realiseren en benadrukt dat daarvoor geen blauwdrukken bestaan. Een stad is volgens hem de onbedoelde uitkomst van de besluitvorming van al die drukke bestuurders en hij normeert dat door te stellen dat het goed is dat de geschiedenis niet de beperkte uitkomst is van een aantal bestuurlijke beslissingen. Hangjongeren of zuipketen hebben bijvoorbeeld veel met identiteit te maken en tonen aan hoe moeilijk het is om identiteit te vormen.

Frissen wijst op de lange traditie van het poldermodel waarin minderheden elkaar opzochten om iets te realiseren en benadrukt dat daarvoor geen blauwdrukken bestaan. Een stad is volgens hem de onbedoelde uitkomst van de besluitvorming van al die drukke bestuurders en hij normeert dat door te stellen dat het goed is dat de geschiedenis niet de beperkte uitkomst is van een aantal bestuurlijke beslissingen. Hangjongeren of zuipketen hebben bijvoorbeeld veel met identiteit te maken en tonen aan hoe moeilijk het is om identiteit te vormen.

Waarden en normen: verschillen en consensus

Identiteit gaat ook over waarden en normen. Waarden worden gekoesterd, er wordt aan gehecht. In de waarden verschillen de mensen. Waarden maken de verschillen duidelijk en articuleren ze. Om die verschillen in goede banen te leiden, zijn er normen. Het is zaak dat er over de normen eensgezindheid bestaat, terwijl de waarde-opvattingen mogen verschillen.

Dat het Nederlands bestuur zich traditioneel niet heeft bemoeid met religies en levensovertuigingen, maar al die verschillende stromingen een eigen zuil heeft gegeven, vindt Frissen een grote kracht. Hij concludeert dat het Nederlands model historisch gezien eigenlijk een model van segregatie is dat bestuurlijk altijd goed is onderhouden. In de huidige tijd wordt de nadruk juist wordt gelegd op binding. De interessante vraag is dan ook of segregatie opnieuw uitgevonden zou moeten worden.

De rol van politiek/overheid: beschermen van verschillen

Als het om politiek gaat, moeten de termen ‘demos’ en ‘ethnos’ worden onderscheiden. ‘Ethnos’ gaat over ‘de stam waar je vandaan komt en ‘demos’ is de politieke gemeenschap waarvoor je kiest en waarbij iedereen hoort die zich tot lid daarvan verklaart. Een samenleving is vreedzaam als we het politiek met elkaar eens zijn dat we verschillend mogen zijn, concludeert Frissen. In een wereld waarin de verschillen nog wel bestaan, maar er geen zuilen meer zijn, is dat een interessante constatering. De politiek gaat over macht en politieke beslissingen (waar loopt de provinciegrens, wie hoort er wel of niet bij) zijn per definitie arbitrair. De overheid beheert het geweldsmonopolie. Waar dat niet gebeurt, wordt het grimmig. De politiek hoort ver weg te blijven van ‘onze identiteit’ en neutraal te zijn in wat Nederlandschap of Flevolanderschap is. Daarvoor bestaan twee mooie instituten: democratie (met de minderheid als belangrijke waarde) en de rechtstaat (die de burger onvervreembare rechten geeft). De taak van de overheid is het beschermen van verschillen en het mogelijk maken om anders te zijn en in die zin identiteit te bewaken.

De provinciale overheid: gemeenten en rijk temperen

De provincie is een vorm van middenbestuur met een tragische schoonheid. Een tragedie is een verhaal waarin altijd helden en heldinnen door hun eigen toedoen onafwendbaar en met grootse heroïek op hun eigen noodlot afstevenen; wij hebben politiek en bestuur om ons te verzoenen met de tragedie die leven heet, aldus Frissen.

De grote ‘creator’ van ons openbaar bestuur, Thorbecke, heeft de provincie bedoeld als relatief onzichtbare bestuurslaag met bescheiden bevoegdheden tussen de gemeente en het Rijk in. Daarbij dienen gemeenten getemperd te worden in hun doldrieste plannen en dient het Rijk afgehouden te worden van al te ambitieuze interventies. De provincie bestaat om zo bestuur en politiek gematigd te houden. Daarbij dient een provincie zich te realiseren dat een bestuurlijke identiteit niet altijd samenvalt met de identiteit van de gemeenschap; er bestaan grote regionale verschillen in identiteit.

Ook de identiteit van Flevoland is per definitie meervoudig van aard en bestaat uit verschillen. Als het provinciaal bestuur een bescheiden bijdrage kan leveren aan het beschermen van die verschillen is de missie van het provinciaal bestuur volbracht.

1.2 Wie van de drie? Locaties van identiteit in Flevoland

Prof.dr. Gerard Rooijackers (Raad voor Cultuur)

In volksliederen en hymnes zijn vrijwel altijd drie elementen te herkennen: natuur, verleden en volksaard. In het Flevolandse volkslied is de natuur (landschap) zeer aanwezig, wordt er terughoudend verwezen naar het verleden (het terugdringen van de zee wordt weliswaar genoemd, maar veldslagen en dergelijke niet) en ontbreekt de derde component, de volksaard, volledig. Het is symptomatisch voor de worsteling van de provincie met de Flevolandse identiteit.

Volkslied Flevoland

Waar wij steden doen verrijzen
op de bodem van de zee,
onder Hollands wolkenhemel
tellen wij als twaalfde mee.

Een provincie die er wezen mag,
jongste stukje Nederland.

Waar het fijn is om te wonen,
mijn geliefde Flevoland!

Land gemaakt door mensenhanden,
vol vertrouwen en met kracht.

Waar de zee werd teruggedrongen
die zoveel verschrikking bracht.

Een provincie die er wezen mag,
jongste stukje Nederland.

Waar het fijn is om te werken,
mijn geliefde Flevoland!

De natuur laat zich hier gelden
dieren kiezen nest of hol.

En de wijde vergezichten
stemmen ons zo vreugdevol.

Een provincie die er wezen mag,
jongste stukje Nederland.

Waar het fijn is om te leven,
mijn geliefde Flevoland!

(Tekst: Mak Zeiler. Muziek: Riemer van der Meulen.)

Die worsteling is ook niet toevallig. We zien regionale identiteit vaak als iets monolithisch en onveranderlijks, maar identiteit is gelaagd en dynamisch. Binnen een groep bestaan allerlei verschillende groepsculturen, symbolen, kleding, taalgebruik en dergelijke. Voorts wisselen mensen gemakkelijk tussen de ene en andere cultuur via het gedragsrepertoire dat bij een cultureel circuit hoort; wij spelen dus heel makkelijk met die identiteit ('code-switching').

Voor velen is regionale identiteit een deel van hun groepsbewustzijn waarin zij meer of minder participeren al naar gelang het hun uitkomt. Identiteit is dus onveranderlijk (je moet aan een bepaalde set van factoren voldoen), maar evalueert tegelijkertijd wel. Het is een containerbegrip waarvoor een kraker nodig is.

Drie kenmerken: territorialiteit (stamgebied), erfgoed (stamtotems) en volksaard (afstamming)

Identiteit heeft drie kenmerken. Ten eerste territorialiteit. Het gaat om het 'stamgebied', de fysieke plek waar je vandaan komt. Een territorium is onvervreemdbaar en dit begrip speelt ook op provinciaal niveau.

Het tweede kenmerk is erfgoed: de rituelen en symbolen zoals vlaggen, wapens en volksliederen. Rooijackers noemt ze stamtotems. Mensen reconstrueren een eigen gedeeld verleden en personifiëren dat ook vaak, bijvoorbeeld Trijntje van de Betuwelijn en Marcus van Eindhoven. Of denk aan het eerste venster van de canon van Flevoland: de Swifterbantmens als een voorouder. Daarbij fungeren erfgoedcentra als 'identiteitsfabrieken'. Zij reiken beelden aan waarin mensen zich kunnen herkennen.

Het derde kenmerk is de volksaard. Het is een ideologisch begrip dat in de jaren '20 van de twintigste eeuw door de wetenschap in het politieke discours is geslopen. Rooijackers benoemt het als afstamming. Hierbij is opmerkelijk dat naarmate mensen meer eigenschappen gemeen hebben, de (minieme) verschillen worden uitvergroot (denk aan burenruzies). Ook de 'constructie van bloed' heeft met dit afstammingskenmerk te maken. Het heeft bijna een biologische component. Er zijn vele steden of regio's waar pas de derde generatie zich Maastrichtenaar, Bosschenaar of Leeuwardenaar mag noemen, alsof de regionale identiteit als het ware in de mensen zit. Voorts worden hetero-stereotype beelden (beelden van buitenstanders) veelal auto-stereotyp, zoals molens, tulpen en klompen. Die zijn gaan behoren tot ons zelfbeeld (waarin wij onszelf willen herkennen), terwijl bijvoorbeeld vrijwel niemand meer op klompen loopt.

Het afstammingsbegrip in Flevoland

In Flevoland speelt het afstammingsbegrip ook, maar niet op het nieuwe, maar op het oude land, waar de Schokkers met een beroep op Unesco ('cultural property rights') als morele eigenaren de schedels van hun voorouders uit wetenschappelijke depots opvroegen en ze niet tentoonstelden, maar opnieuw ceremonieel begroeven. Met de notie dus dat het voorouders zijn die tot de eigen gemeenschap behoren.

In het nieuwe land zien we de markering van het landschap sterk terug in de vorm van 'land-art'. Niet het erfgoed wordt gebruikt om 'lieux de memoires', plaatsen van herinnering, te creëren, maar hedendaagse kunst.

De persoonlijke biografie en identiteit wordt soms ook letterlijk op het lijf geschreven. Rooijackers toont allerlei beelden van tatoeages van Urkers die refereren aan de walvisvaart en visserij. Opvallend is dat op dit lokale niveau afnemend economisch belang leidt tot toenemend cultureel belang. Het komt er op neer dat het leven van alledag wordt benoemd om het betekenis te geven.

Dragende factoren van identiteitsbewustzijn

Het identiteitsbewustzijn heeft drie dragende gedachten: een dragende elite, kennis en externe factoren. In Flevoland ontbreekt de dragende elite grotendeels (in andere provincies zijn vanuit de negentiende eeuw allerlei genootschappen actief), waardoor de identiteit minder sterk wordt geprononceerd. Bij de externe factoren meldt Rooijackers dat de sociale cohesie onder druk moet staan om culturele reflexen te krijgen. Emancipatie is zo'n externe factor die bijdraagt aan identiteitsbewustzijn (dat was in Brabant, Limburg en Friesland zo), maar daarvan is in Flevoland ook geen sprake.

Drie locaties van etniciteit: hoofd, hart en hoofd van de toeschouwer

Etniciteit is het bewustzijn om tot een groep te behoren. Mensen voelen het bewustzijn om tot een groep te behoren in hun hart. Maar etniciteit is ook een instrument, een kunstje om erbij te horen; dan gaat het om het hoofd. Als je het volkslied kent, hoor je erbij en hoef je niet zoals in Maastricht van de derde generatie te zijn om erbij te behoren. Het gaat hierbij dus niet - zoals in de eerste locatie van identiteit - om essentialiteit (het zit in de persoon), maar om de ritualiteit (de handeling). De derde locatie van identiteit zit niet in het hoofd van de bevolking, maar in het hoofd van de toeschouwer (de bezoeker, de politicus) die dat projecteert op de bevolking, op de Flevolander. Dat is wat veel voorkomt in de behoefte aan een identiteit: een set kenmerken wordt geprojecteerd op een bevolking die zich daar niet of nauwelijks herkent.

Maak een 'grand narrative'

Het probleem van de identiteit in Flevoland – voor zover dat een probleem is – is dat er in Flevoland heel weinig mensen zijn die die identiteit in hun hart voelen. Ze projecteren de essentialiteit, het wezen van de identiteit, in het landschap. Hoewel het volkslied eerder vanmiddag heel goed werd gezongen, zit dat ook niet in het hoofd van mensen.

De Flevolandse identiteit wordt vooralsnog door de 'identiteitsfabrieken', de beleidsmakers en de regio-branding gecreëerd. Dat kan, maar daarbij moet bedacht worden dat 'benoemen' alleen onvoldoende is: mensen moeten zich er ook in kunnen gaan herkennen. Wat dat betreft ligt hier in het Nieuw Land Erfgoedcentrum een schat aan materiaal in biografische interviews. Deze zijn niet anoniem. De kunst is om daar een 'grand narrative', één groot verhaal van te maken. Films kunnen veel teweegbrengen door

de herkenning die beelden bij de toeschouwers kunnen oproepen. Veel provinciale identiteiten zijn gevoed met films: Bartje in Drenthe, Dagboek van een Herdershond in Limburg, Nynke in Friesland en Watersnood in Zeeland. Het is eigenlijk verbazingwekkend dat er voor Flevoland nog geen groots meeslepend verhaal is, zo'n 'grand narrative' waar mensen zich met hun privé-biografie in kunnen herkennen. Flevoland heeft een identiteit die niet genoeg herkend en gedeeld wordt. Misschien kan

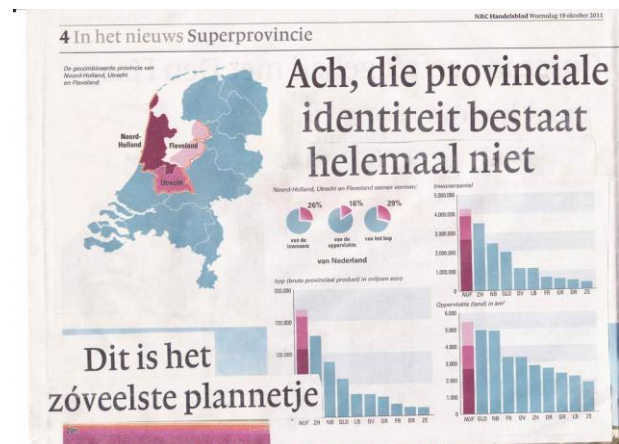
een goede spannende film over wat er met de mensen hier in Flevoland is gebeurd sinds hun komst naar het nieuwe land daar verandering in brengen.

1.3 Een mix van Randstad, ‘provincie’ en platteland: economie en identiteit in Flevoland

Prof.dr. Frans Boekema (Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit van Tilburg)

Prof. dr. Boekema begint met vijf stellingen:

1. De feitenkennis en de beeldvorming bij buitenstaanders over Flevoland schieten (nog steeds) schromelijk tekort en moeten met een regiomarketingcampagne worden verbeterd
2. Voor de versterking van de aantrekkingskracht moet met name worden geïnvesteerd in een hoogwaardig vestigingsklimaat. Het draait om de 4 B's: bewoners, bedrijven, bezoekers en bollebozen. De laatste gaan over kennis; dat wordt ons belangrijkste product in de toekomst. Straks is ons aardgas uitgeput en moeten we gaan concurreren met onze kennis.
3. Flevoland kan en moet zich veel meer laten inspireren door de kritische succesfactoren van spraakmakende innovatieve en creatieve regionale ontwikkelingen elders in den lande.
4. De echte kernkwaliteiten van Flevoland – ruimte (wonen/werken/recreatie), bereikbaarheid en ontwikkelingspotentieel – worden nog (steeds) onvoldoende uitgebuit ten behoeve van de economische groei.
5. Flevoland moet als ‘jongste’ provincie van ons land (c.q. als jongste regio binnen een eventuele toekomstige superprovincie) adequaat inspelen op de demografische ontwikkelingen en de inherente marktkansen (care, cure, wellness, fitness, recreatie, etc.), ze vroegtijdig als niches opsporen en ontwikkelen.

In de jaren 50 van de vorige eeuw was er sprake van stabiele economische structuren met specialisaties voor elke regio (textiel in Twente, mijnbouw in Limburg, etc.). Nu zegt een rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving dat Nederland in 2040 het land van de regio's zal zijn. Het gaat onmiskenbaar naar dat schaalniveau toe.

In een krantenartikel dat is geschreven naar aanleiding van een resolutie van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten wordt voorgesteld om alle gemeenten en provincies af te schaffen en daarvoor in de plaats 25 tot dertig regio's te creëren; het zou het optimale niveau zijn om onze economische, demografische en ruimtelijke vraagstukken en onze bereikbaarheidsproblemen op te lossen. En onlangs stelde het NRC dat de provinciale identiteit helemaal niet bestaat.

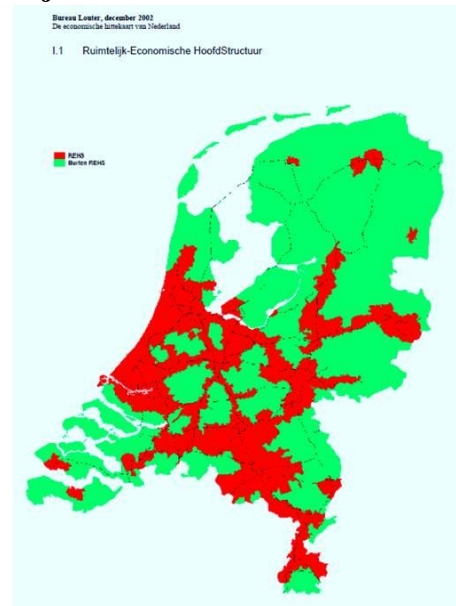
Wie met een economische bril naar de regio's kijkt, ziet 418 gemeenten. In 1950 waren het er nog ruim duizend. In 2040 zou hun aantal teruggelopen kunnen zijn tot 250.

Flevoland economisch pluriform

Inkleuring van dominante economische sectoren maakt duidelijk dat Almere en Lelystad een sterkere zakelijke dienstverlening hebben dan de rest van de provincie Flevoland. De Noordoostpolder is een agrarisch gebied. In Urk is de visserij en de visindustrie dominant. In Dronten en Zeewolde heb je weer een andere structuur. Flevoland is een pluriform geheel met veel verschillende kleuren.

Infrastructuur, innovatie en ondergemiddelde woonaantrekkelijkheid

In een plaatje van het Ministerie van Economische Zaken van tien jaar geleden (de economische 'hittekaart' van Nederland) is het belang van infrastructuur te onderscheiden. De A1, de A2, A12, A15 en A28 zijn assen met een hoge bevolkingsdichtheid. Dit raamwerk van belangrijke infrastructuur loopt niet door naar Noord-Nederland, het stagneert in die richting. Alleen nabij Groningen en Leeuwarden is weer een toename van bewoning te zien. Qua innovatie (research & development, veel nieuwe patenten) zijn Eindhoven en Petten voorlopers in ons land. Flevoland is een middenmoter; er ontbreekt daar een echte voortrekker. Economisch speelt Flevoland een rol in de subtop: Almere bekleedt een 30ste plaats, Zeewolde is 46ste. Zou daar niet iets aan kunnen gebeuren?

In de zeer degelijke woon-aantrekkelijkheidskaart van Nederland, waarbij met 101 indicatoren rekening is gehouden, valt op dat alle Flevolandse gemeenten ondergemiddeld scoren. Vastgesteld kan worden dat Flevoland het qua economisch functioneren nog niet zo slecht doet, maar qua woonaantrekkelijkheid onder de maat blijft.

Brainport 2020 nuanceert economische positie Randstad

Het beleid van het Ministerie van Economische Zaken is gewijzigd van 'Pieken in de Delta' (de noord- en zuidvleugels in de Randstad, Brabant, Twente en Groningen) naar topsectoren, en meer expliciet naar de drie dragende mainports van de Nederlandse economie: Seeport Rotterdam, Airport Amsterdam en Brainport Zuidoost-Nederland.

Dat Eindhoven en omgeving enige tijd geleden werden getroffen door forse ontslagen, is uiteindelijk een zegen geweest voor die regio. Daardoor zijn de krachten gebundeld: overheden, kennisinstellingen en ondernemers gingen samenwerken en hebben Brainport 2020 op de kaart gezet. Deze regio presenteerde in februari jongstleden een ongelooflijke ambitie: men beweert in 2020 maar liefst 40 miljard euro toegevoegde waarde voor de Nederlandse economie te kunnen opleveren. De consequentie is dat het Rijk en Brussel met grote prioriteit naar dit gebied kijken; het beleid is gekanteld van zwakte naar kracht.

Brainport 2020 kijkt over de eigen regiogrenzen heen en zegt: provinciegrenzen zijn niet meer belangrijk voor economische ontwikkeling. Heel zuidoost-Nederland kan betrokken raken bij Brainport 2020. Wie Brabant en Limburg vergelijkt met Utrecht, Noord-Holland en Flevoland, ziet dat de eerste twee wat betreft research & development en technologie sterker zijn dan de Randstad. Dat nuanceert het beeld dat de Randstad de motor van de Nederlandse economie is behoorlijk.

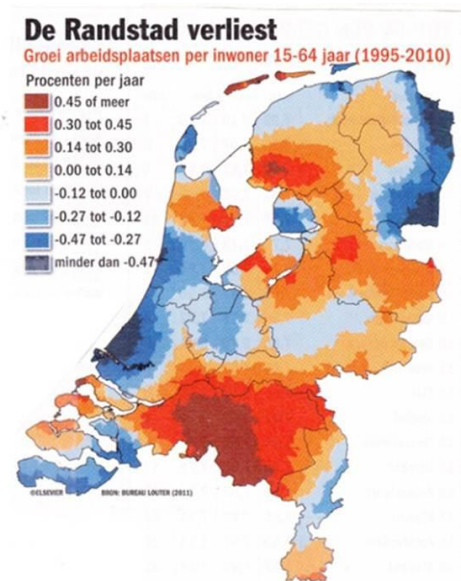
Brainport 2020 kijkt ook over de landsgrenzen heen. Het is óók een samenwerkingsverband van Eindhoven met Leuven en Aken vanwege de sterke concentraties van research en development aldaar.

Natuurlijk is de Randstad nog belangrijk, maar de groei van het aantal arbeidsplaatsen in de afgelopen vijftien jaar vond niet hier plaats, maar in Brabant en andere gebieden.

Economische en demografische ontwikkeling gaan hand in hand

Een economie is te sturen en te regisseren. Boekema geeft voorbeelden van gebieden die hun identiteit versterken. Venlo gebruikt samen met Niederrhein de Floriade 2012 om zich versneld als tuinbouwgebied ‘nummer 1’ te positioneren. In Brabant wordt Brainport 2020 benut om aanpalende initiatieven te ontplooiën zoals de Leisure Boulevard. En de Betuwe heeft zich omgeturnd van noodlijdende fruitregio tot de ‘nummer 2’-greenport van Nederland (Rivierenland).

Deze gebieden kiezen een profiel, brengen focus aan en gaan daarmee aan de slag. Het is een manier om de economische én demografische problemen die op Nederland afkomen op te lossen. Een voorbeeld van een toekomstige demografische ontwikkeling is de nu al forse scheefgroei in met name de universiteitssteden, waar veel meer hoogopgeleide jonge vrouwen dan jonge hoogopgeleide mannen wonen. Beleidsmakers kunnen daarop inspelen door banen te creëren die passen bij deze situatie. Demografische en economische ontwikkeling gaan hand in hand en zijn te sturen.

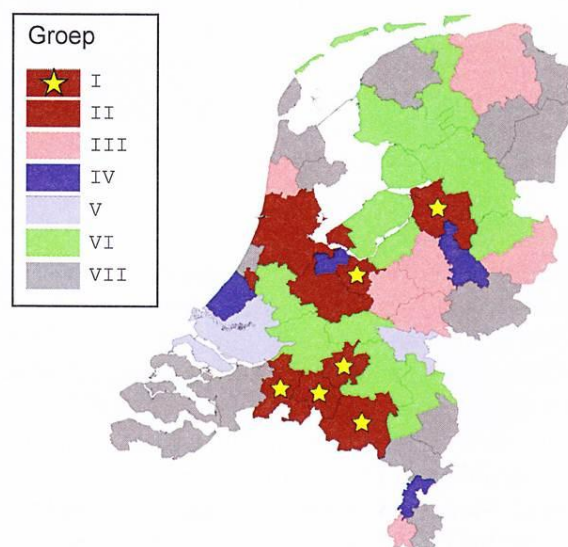

De A2-as en de regio Zwolle zijn de toekomstige bloeiers

Twee jaar geleden voorzag Boekema dat de schaa sprong van Almere (en Flevoland) een fata morgana zou blijken indien niet aan een aantal basisvoorwaarden zou worden voldaan, zoals een betere verbinding Almere-Amsterdam. Als die schaa sprong wel door zou gaan, voorspelde hij dat Almere een onlosmakelijk onderdeel van de metropool Amsterdam zou worden en zich zou afscheiden van Flevoland.

Hoe gaat de economie zich ontwikkelen? Wat zijn de ‘stars’? In Brabant, de noordvleugel van de Randstad en de regio rond Zwolle gaat de economie groeien en bloeien. De losers vormen de grijze gebieden, zij krijgen moeite om aangehaakt te blijven bij de economische dynamiek van het land. De traditionele bestuurlijke grenzen zijn helemaal weg. De markt is bepalend.

Waar ligt de potentie? De A2-as (Amsterdam, Utrecht, Zaltbommel, Den Bosch, Eindhoven) wordt de ruggengraat van de Nederlandse economie. Daar willen bedrijven zich vestigen, ongeacht de hoogte van de grondprijzen.

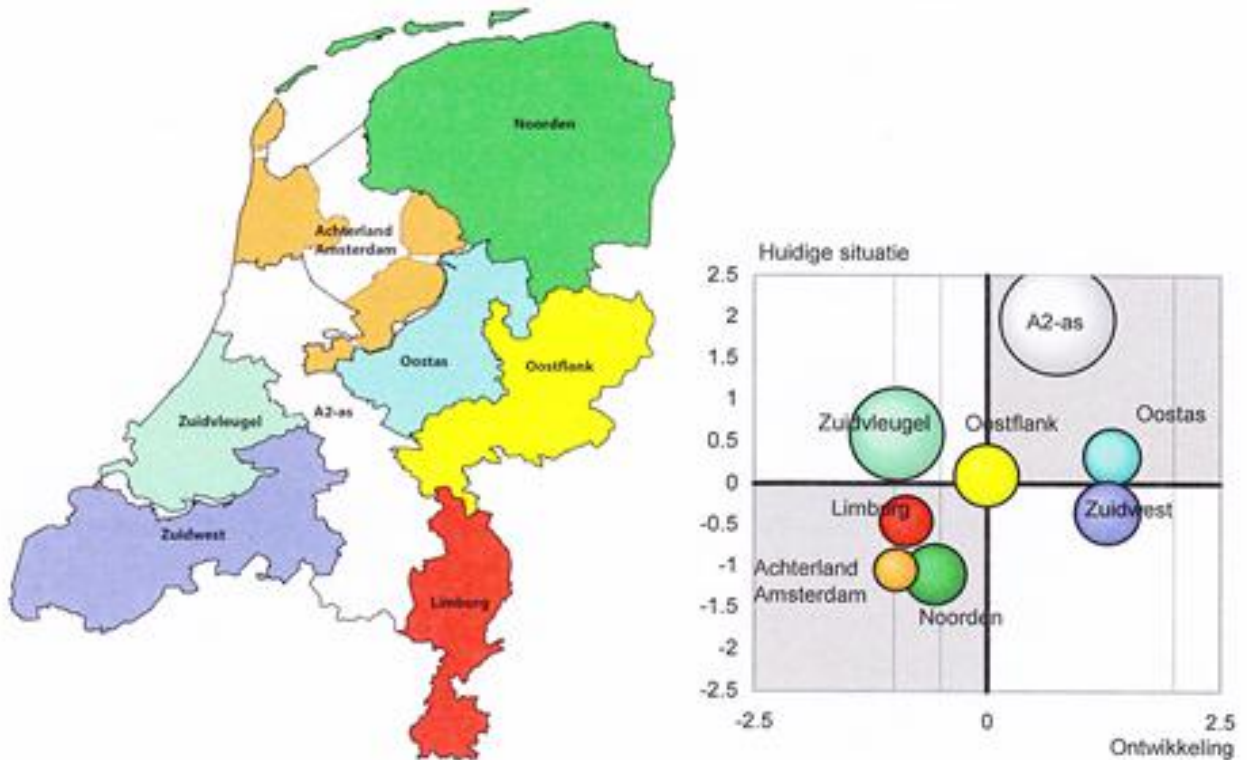

Een ander interessant gebied is de Oost-as. Zwolle doet het al heel goed. Als Zwolle de aanhaking met de A2 kan realiseren, zal daar versneld ontwikkeling optreden.

Flevoland behoort niet tot de economische toplocaties. De provincie wordt beschouwd als het achterland van Amsterdam. De economische ontwikkeling van Noord-Nederland blijft problematisch. Ook in Limburg is het niet rooskleurig; de demografische ontwikkeling is daar debet aan.

Bureau Louter, april 2011
Economische Toplocaties 2011

Figuur 4.8 Huidige situatie en ontwikkeling acht megaregio's

Conclusie: creëer een sterke identiteit

Flevoland worstelt met haar identiteit: het is grootstedelijk, het is ‘provincie’ en het is platteland. Die zijn met elkaar verweven, maar concurreren ook met elkaar. Om te overleven is het relevant om een sterke identiteit te creëren. Breng daarvoor overheden, ondernemers en kennisinstellingen bij elkaar. Iedereen heeft daar, elk vanuit een eigen belang, baat bij.

2. Discussie van de zaal met de inleiders

O.l.v. Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)

De provincie is van plan om alle rijksdiensten weer naar de Randstad te verhuizen, bijvoorbeeld vanuit Drenthe, maar ook vanuit andere regio's. Hoe kijkt prof. dr. Boekema daar tegenaan?

Boekema: Economische ontwikkeling is meer dan ontwikkeling van alleen het bedrijfsleven. Je hebt steeds die drie partijen nodig: overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Kennis is mobiel, je kunt het naar je toe halen, ook als je geen universiteit binnen je grenzen hebt. Ook in perifere regio's kun je initiatieven ontplooiën. Het gaat erom niet verdedigend te denken, maar te zoeken naar een aanvalsstrategie. Kijk naar Eindhoven als voorbeeld: die regio is onlangs wereldwijd uitgeroepen tot slimste regio ter wereld. Die status levert op dat Chinese bedrijven naar Eindhoven komen.

Frissen: Ik kom veel op ministeries. Meestal ziet het er daar hetzelfde uit: een bureau, een stoel en daarachter een hippe kast met alle beleidsnota's uit het verleden. Ik begin dan altijd met de vraag: weet u zeker dat u zich nú niet vergist? En dan kijken ze wat glazig en zeg ik: want daar achter u staan alle vergissingen.

In het betoog van de laatste spreker lijkt de identiteit veel maakbaarder dan in de betogen van de eerste twee sprekers.

Rooijackers: De retorisch geformuleerde ambitie van de laatste spreker is belangrijk. Ik zou aan de zaal willen vragen: wat is het probleem in Flevoland? Is er een gebrek aan ambitie? Niet genoeg 'sense of urgency'? Te weinig vertrouwen in eigen kracht? Eigen kracht is belangrijk, maar dat kun je niet van bovenaf sturen. De bureaucratische en economische werkelijkheden zijn ook abstracties. De getoonde kaarten en de besproken voorbeelden van mainports verbeelden de economische realiteit in de Nederland, maar daardoor krijgen onderscheiden economische regio's nog geen identiteit. Daar is cultuur voor nodig, die herkend en gedragen wordt. Ik denk dat cultuur een zwaarder primaat heeft dan economie als het gaat om betekenis geven aan een regio. Dat het in Venlo, Eindhoven en de Betuwe lukt, heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat er al een traditie was met tuinbouw, Philips en fruitteelt. Met andere woorden, de ontwikkelingen daar sluiten aan bij een al bestaande culturele infrastructuur. Overigens heeft Brainport 2020 een hoog retorisch gehalte. Eindhoven heeft nu ook de ambitie om culturele hoofdstad van Europa te worden. Er zit veel power in Brainport 2020, en veel geloof in eigen kracht. Dat is belangrijk, maar imago moet aansluiten op identiteit en werkelijkheid, anders is het niet geloofwaardig voor mensen. Dus ook voor de topregio's geldt een zware culturele opgave: mensen moeten zich er ook in kunnen gaan herkennen. Je hebt ook de B van bewoners nodig; dat zijn de ambassadeurs van de regio, de dragers van de identiteit.

Boekema: Dat klopt. Maar toch nog even aandacht voor Eindhoven: deze regio ontwikkelt zich van industrieregio tot kennisregio en voegt daar bovendien dingen aan toe. Eindhoven is na Milaan dé

designstad van Europa. Hoe komt dat? Nou, vroeger hadden ze een afdeling industriële vormgeving bij Phillips en dat hebben ze zodanig weten op te pakken dat er nu van 'Eindhoven designstad' wordt gesproken.

Rooijackers: We moeten wel voorzichtig zijn om te denken dat we vanachter de tekentafel de plek van Milaan in kunnen gaan nemen. De culturele achtergrond van Milaan is zó dominant. In Italië heb je helemaal geen beleid nodig om de idee te verkondigen dat leven schoonheid is. Dat zit verweven in de cultuur.

Boekema: Op het gebied van design loopt Eindhoven nog ver achter Milaan aan. Maar ik stel vast dat de achterstandspositie van Eindhoven heel snel wordt ingelopen. Vorige week vond de Dutch Design Week plaats: 150.000 betalende bezoekers komen naar de eindproducten kijken van de afstudeerders van de Design Academy Eindhoven. Fantastisch! Dat wordt dan toch maar gerealiseerd!

Als het met betrekking tot Flevoland gaat om identiteit en economie, moet het toeval dan een handje worden geholpen of zijn er groteske ontwikkelingsplannen nodig?

Boekema: Er is creativiteit nodig. De economische werkelijkheid wordt steeds complexer en het is niet voor niets dat er kennisinstellingen bij zijn betrokken; je hebt goede analyses en creativiteit nodig. Dat kan door toeval in de versnelling komen. Weer Eindhoven als voorbeeld: in de dramatische ontwikkelingen in de jaren 90 ontstond nieuwe dynamiek die van tevoren onmogelijk leek. Je hebt twee wetten: die van de stimulerende achterstand en die van de remmende voorsprong. De nieuwe initiatieven ontstaan juist in regio's die ervoor moeten knokken.

Eindhoven en het Rivierengebied, dat is interessant. Er wordt ook gesproken over een gebrek aan ambitie en vertrouwen hier in Flevoland. Maar er is hier toch van zee land gemaakt. Dat is een mooi staaltje van ingenieurskunst. Er is hier nogal wat gepresteerd. De bewoners zijn uitgekozen om hier te komen wonen. In ons Waterloopbos zijn zelfs de Deltawerken voorbereid. Hoe kan het toch bestaan dat we als Flevoland nu zo 'negatief' worden afgeschilderd?

Frissen: Ik weet niet of u zo negatief wordt afgeschilderd. Het heeft misschien iets te maken met het steeds dominanter worden van beeldvorming. De enige die daaraan iets kan doen, bent uzelf. Dus als ik u met trots over Flevoland hoor praten, denk ik: prima, ga vooral zo verder. In mijn vakgebied is het zo dat 'in negatieve termen spreken over een gebied of verschijnsel' een voorwendsel is om beleid te kunnen maken. Een grote bestuurskundige heeft eens gezegd: je kunt pas beleid maken als je een oplossing hebt. En deze wereld is overbevolkt met mensen met oplossingen. En om die oplossingen kwijt te kunnen, moeten ze u een probleem aanpraten. Dat is wat professionals doen, consultants, hoogleraren en anderen.

Boekema: Ik heb niet gezegd dat Flevoland een gebrek aan ambitie heeft. Ik ben nog steeds onder de indruk van wat hier is gerealiseerd. Ik wil alleen wijzen op de uitdaging voor de hele Nederlandse

economie en zeker ook voor Flevoland, namelijk het nog sterker inzetten op de kenniseconomie. Ik maak me grote zorgen dat we teveel gaan navelstaren. We hebben talent van buiten nodig. Ik werk op twee universiteiten. Ons onderwijs op beide universiteiten is al in het Engels en ongeveer 70% van mijn collega's komt uit het buitenland. Ik maak me zorgen als Nederland de slag niet zou maken om open-minded de toekomst in te gaan en ambities te realiseren.

Rooijackers: Het begint met een fier zelfbewustzijn dat vertrouwt op eigen kracht. Dat betekent dat je goed moet weten wat je waard bent. In het verleden was de landbouw hier erg belangrijk en met name in de Noordoostpolder is dat nog steeds zo. Je zou met het agrarisch landschap en faciliteiten voor recreatie en vrije tijd een nieuw groen hart kunnen vormen tussen economische zwaartepunten als de regio Zwolle en de noordvleugel van de Randstad. Inspelen op zo'n toekomst gebeurt ongetwijfeld al. Of niet?

Flevoland worstelt met de identiteit. Is de kracht van Flevoland niet dat dit het enige gebied is waar je jezelf mag zijn? Waar je vorm kunt geven aan een toekomst die je zelf mag bepalen? We hebben het hier over een provincie met een lange as tussen Almere en Lemmer. De greenports waarover gesproken is, hebben alles te maken met gebiedsontwikkeling op relatief kleine schaal. Flevoland kun je niet beschouwen als één gebied dat ontwikkeld moet worden, daarvoor is het te groot. Moeten de bestuurders niet meer ruimte bieden aan bepaalde delen van Flevoland zodat die zich op eigen kracht kunnen ontwikkelen?

Boekema: De kwaliteit van Flevoland, eenheid in verscheidenheid, zou je tot je kracht moeten maken. Maar ik mis nogal eens eenduidigheid in koers, terwijl dat nodig is om kritische massa te maken. Stel dat Lelystad Airport chartervluchten kan faciliteren, dan krijg je een ontzettend interessante ontwikkelings-as die loopt van Amsterdam naar Almere en Lelystad en via de Hanzelijn verder naar Zwolle. Dat is een nieuwe werkelijkheid waar je iets mee kunt. Ik ben heel benieuwd hoe zich dat vertaalt naar de kaarten die ik liet zien.

3. Slotbetoog

Leen Verbeek (Commissaris van de Koningin in Flevoland)

Verbeek vond het interessant om te horen hoe hoogleraren over Flevoland c.q. Flevolandse spreken. Dat er over Flevoland wordt gesproken, vindt hij goed want Flevoland is er. “Wij zijn er gewoon. We vormen een bestaande gemeenschap en samenleving, met een bestaande identiteit die naar mijn overtuiging niet zwak is. We zijn niet op zoek naar een identiteit; we hebben een identiteit.”

Mensen worden gevormd door de omgeving waarin ze zich bevinden, weet Verbeek. Hij was jaren vanuit zijn eigen bedrijf bezig met de (problematische) gebiedsontwikkeling van diverse steden. Eigenlijk bleek overall 1/3 deel van de bevolking te bestaan uit autochtonen (mensen afkomstig uit generaties die daar al langer woonden); 2/3 kwam ‘van buiten’. Als mensen zich met een gebied gaan identificeren, gaan ze zich daarnaar gedragen, waardoor vaak de ‘import’ agressiever blijkt te zijn in het bewaken van een identiteit. De oorspronkelijke bevolking lijkt juist veel ontwikkelingsgerichter. Veel verschillende Flevolandse zeggen: ik ben Flevolander. De bevolking van deze provincie is divers en bijna altijd is diversiteit de grote aanjager van welke ontwikkeling dan ook.

De commissaris memoreert een verre voorouder van hem die zich in de Haarlemmermeerpolder vestigde vlak nadat die polder was drooggelegd. Flevoland is met zijn inpolderingsgeschiedenis niet uniek; in de laatste vierhonderd jaar zijn er in Nederland ongeveer vierhonderd polders gemaakt. De commissaris vindt de vraag hoe het in al die andere 399 polders met de identiteitsontwikkeling is gegaan een studie waard. Desalniettemin tekent de inpoldering wel de geschiedenis van Flevoland. De polders van deze provincie zijn ingericht; in die betekenis is Flevoland klaar.

Toch houdt Flevoland het vol om zich dienstbaar op te stellen richting Nederland in het algemeen en de regio's waarvoor Flevoland nog een opvangfunctie kan vervullen in het bijzonder. Verbeek noemt de schaa sprong van Almere (om overloop van de Randstad op te vangen) of de mogelijke uitbreiding van Lelystad Airport (ten behoeve van opvang van vluchten van Schiphol) als voorbeelden. “Maar het hoeft niet. Economisch gezien doen we het zo slecht niet. We zouden tevreden kunnen zijn. [...] We zitten niet in het ‘heilige moeten’ dat andere economische centra wel hebben. We voelen ons eigenlijk wel prettig bij die positie.”

Over de bestuurlijke herindeling stelt hij zich tot slot de vraag of het erg zou zijn als Almere onderdeel zou worden van Amsterdam. Volgens Verbeek niet, als dat tenminste een logische ontwikkeling zou zijn. “Ik geloof dat bestuurlijke indeling veel minder te maken heeft met identiteit dan anderen doen vermoeden. Wij kunnen ons per relevant onderwerp organiseren.”

Tenslotte blikt de Flevolandse Commissaris van de Koningin terug op de inleidingen van het symposium met de woorden: “Het waren relevante verhalen, maar wel van hoogleraren van buiten.”

Dankwoord

Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)

Greiner dankt het bestuur van Genootschap Flevo voor de organisatie van het symposium en Nieuw Land Erfgoedcentrum, het Prins Bernhard Cultuurfonds Flevoland en de provincie Flevoland voor de praktische en financiële ondersteuning. De sprekers worden bedankt met een boek over de totstandkoming van de provincie Flevoland, dat dr. Remco van Diepen schreef onder de titel *Vrijgevochten Flevoland* en dat kortgeleden van de persen rolde. “Zij weten heel veel van Flevoland, maar niet genoeg”. Aan de heer Verbeek wordt een kopie van rapport over de provinciale indeling van de IJsselmeerpolders, dat het Genootschap Flevo in 1968 uitbracht, overhandigd..

De voorzitter sluit af met een jaren geleden gedane uitspraak van een toen tienjarig Flevolands meisje, Mirthe. Op de vraag of zij jaren later ook nog in Flevoland zou wonen, antwoordde ze: “Dat weet ik niet, maar ik ga niet zo gauw naar Limburg.” Greiner refereert vervolgens aan een onlangs door ijsverkoper Magnum uitgevoerd onderzoek naar het ‘pleasure’-quotiënt. Uit dat onderzoek blijkt dat het meeste plezier wordt beleefd in de provincie Limburg. Mirthe had dus geen gelijk. Maar welke provincie staat er op plaats twee? Flevoland!

“Hartelijk dank voor uw komst.”

www.genootschapflevo.nl